

OLIV TA'LIM TIZIMI BOSHQARUV XODIMLARINING MENEJERLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING AMALDAGI HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Raximov Mirvali Donayevich,

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari markazi, tayanch doktorant

mirvali_rakhimov_90@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18932730>

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif tomonidan Oliy ta'lim tizimida boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini amaldagi holati, joriy foydalanib kelinayotgan nazariyalar tahlil etilib, mazkur jarayonlar doimiy takomillashib borilayotgan bir davrda, pedagog va ilmiy xodimlarning menejerlik sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish dolzarb masalaga aylanganligi. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv, yetakchilik va menejmentga oid ilmiy qarashlar bu jarayonning ilmiy asoslarini yaratishda muhim ahamiyat kasb etishi va ularning rivojlanish tendensiyalari haqida atroflicha o'zining fikr va mulohazalari keltirilganligini guvohi bo'lamiz.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, pedagogik omillar, menejerlik sifatlar, strategik fikrlash, tizimli yondashuv, boshqaruv madaniyati, tendensiya.

Аннотация. В данной статье автор анализирует современное состояние управленческих качеств административного персонала в системе высшего образования, используемые в настоящее время теории и отмечает, что в эпоху постоянного совершенствования этих процессов формирование и развитие управленческих качеств преподавателей и академического персонала стало актуальной проблемой. Также показано, что современные научные взгляды на управление, лидерство и менеджмент играют важную роль в создании научных основ этого процесса, и подробно представлены собственные мысли и комментарии автора относительно тенденций их развития.

Ключевые слова: Высшее образование, педагогические факторы, управленческие качества, стратегическое мышление, системный подход, культура управления, тенденции.

Annotation. In this article, the author analyzes the current state of managerial skills among administrative personnel in higher education, the theories currently in use, and notes that in an era of constant improvement in these processes, the development and enhancement of managerial skills among faculty and academic staff has become a pressing issue. It also demonstrates that modern scientific views on governance, leadership, and management play a significant role in establishing the scientific foundations for this process, and the author's own thoughts and comments on the trends in their development are presented in detail.

Keywords: Higher education, pedagogical factors, management qualities, strategic thinking, systems approach, management culture, trends.

Kirish. Oliy ta'lim tizimida boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirish jarayoni murakkab pedagogik hodisa sifatida qarar ekanmiz, hozirgi kunga kelib, u bir qator o'zaro bog'liq omillar ta'sirida shakllanishiga guvoh bo'lamiz. Ushbu jarayonda pedagogik omillar alohida ahamiyat kasb etib, ular boshqaruv xodimlarining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, pedagogik jarayonni boshqarish va ta'lim muassasasining strategik rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik omillar menejerlik sifatlarining shakllanishi va rivojlanishini ta'minlovchi ichki mexanizmlar sifatida namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan

keng qamrovli islohotlar doirasida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va uni zamonaviy talablar darajasiga ko'tarish ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining rahbarlari va boshqaruv xodimlari ushbu jarayonning asosiy amalga echiruvchilari hisoblanadi. Shu sababli, ularning menejerlik sifatlarini rivojlantirish tizimini takomillashtirish mamlakatimiz oliy ta'limining raqobatbardoshligi va sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir.

Oliy ta'lim tizimi boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirishning amaldagi holati haqida so'z yuritir ekanmiz eng avvalo amaldago holatni tahlil qilmog'imiz va uning ijobiy jihatlariga e'tibor qaratib, so'ngra keying jihatlarini ko'rib chiqish lozim. Quyida ijobiy jihatlarni keltirib o'tamiz.

1. Qonuniy va normativ-huquqiy bazaning shakllanishi: Oliy ta'lim sohasida qabul qilingan qonunlar va normalar boshqaruv xodimlarining malakasini oshirish talablarini belgilab berdi.

2. Rahbar kadrlarning zahirasini tayyorlash tizimining joriy etilishi: "El-yurt umidi" jamg'armasi hamda davlat organlari tomonidan rahbarlik zahira kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash kurslari tashkil etilgan.

3. Xalqaro hamkorlikning kengayishi: Erasmus+, DAAD, British Council va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda boshqaruv xodimlari uchun trening va malaka oshirish dasturlari amalga oshirilmogda. Jumladan vazirlik huzuridagi Oliy ta'lim tizimi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutida rahbar xodimlarning menejerlik qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan malaka oshirish kurslarining tashkil etilganligi.

4. Oliy ta'lim muassasalari rektorlari va prorektorlari tanlovi tizimi: Rivojlangan davlatlar tajribasiga asosan rahbarlarni tanlashning ochiq va raqobatli tizimi joriy etilgan.

Yuqoridagi ijobiy jihatlar bilan birga muammoli sohalar ham borligini inkor etmasligimi, bugungi kun uchun rivojlanishda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlashimiz lozim. Jumladan:

1. Menejerlik ta'limi uzluksizligining yetarli emasligi: Boshqaruv xodimlari uchun malaka oshirish tizimi tizimli emas, ko'pincha yakka tartibdagi tadbirlar sifatida qolmogda.

2. Amaliyotga yo'naltirilganlikning yetishmasligi: Ko'pgina o'quv dasturlari nazariy bilimlar berishga qaratilgan bo'lib, amaliy vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish yetarlicha e'tiborga olinmaydi.

3. Xalqaro tajribani o'zlashtirish darajasining pastligi: G'arb mamlakatlari oliy ta'lim muassasalari boshqaruvidagi eng yaxshi tajribalar hali ham yetarlicha o'rganilmagan va amalda qo'llanilmagan.

4. Rahbarlik faoliyatini baholash tizimining kamolotga yetmaganligi: Rahbarlik faoliyati samaradorligini baholash mexanizmlari aniq va o'lchanuvchan ko'rsatkichlarga asoslanmagan.

Bugungi kunda nazariy qarashlarning asosiy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan holatda, ularning ilmiy asoslanganligiga ham diqqat e'tibor berish muhimdir.

1. **Ilmiy asoslangan yondashuvni shakllantirish.** Nazariy qarashlar menejerlik faoliyatining mohiyatini, tamoyillarini, uslub va vositalarini tushunishga yordam beradi. Masalan, Fayol, Teylor, Druker, Mintzberg kabi nazariyotchilarning g'oyalari zamonaviy boshqaruv amaliyotining poydevorini tashkil etadi.

2. **Strategik fikrlashni rivojlantirish.** Nazariy bilimlar oliy ta'lim xodimlariga qaror qabul qilishda keng qamrovli fikrlashda, uzoq muddatli fikrlash imkonini beradi. Bu esa, ta'lim muassasasining uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

3. **Tizimli yondashuvni ta'minlash.** Menejerlik nazariyalari boshqaruv jarayonlariga tizimli yondashishni o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, tashkilot ichida muvofiqlashtirilgan faoliyat yuritish, amaldagi resurslardan samarali foydalanish va inson resurslarini boshqarishda muhim vosita bo'ladi.

4. **Liderlik sifatlarini rivojlantirish.** Oliy ta'lim xodimlarining liderlik salohiyati – jamoani ilhomlantirish, ilmiy motivatsiya berish, o'zgarishlarga boshchilik qilish kabi ko'nikmalar nazariy asoslar orqali chuqurlashadi. Transformatsion liderlik, xizmatkor liderlik (servant leadership) kabi konsepsiyalar bu borada katta ahamiyat kasb etadi [1].

Oliy ta'lim tizimi boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirishning amaldagi rivojlanish tendensiyalari haqida quyida keltirib o'tamiz.

1. **Raqamli transformatsiyaga moslashuv.** Zamonaviy texnologiyalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlilining joriy etilishi oliy ta'lim boshqaruvida muhim o'zgarishlarni talab qilmoqda. Boshqaruv xodimlari raqamli asrda universitetlarni boshqarish ko'nikmalarini egallashlari zarur.

2. **Strategik menejmentga o'tish.** Oliy ta'lim muassasalarini boshqarishda kun tartibiga asoslangan yondashuvdan strategik rejalashtirish va uzoq muddatli rivojlanishga yo'naltirilgan boshqaruv tizimiga o'tish jarayoni kuzatilmoqda.

3. **Korporativ boshqaruv tamoyillarining joriy etilishi.** Ochiqlik, hisobot berish, mas'uliyat va shaffoflik tamoyillari asosida universitetlarni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

4. **Xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish.** Oliy ta'lim muassasalarining jahon reytinglarida o'rin olishi ularning rahbarlari va boshqaruv xodimlarining xalqaro standartlarga mos malakaga ega bo'lishini talab qilmoqda.

5. **Innovatsion yondashuvlarni qo'llash.** Ta'lim xizmatlarini marketingi, klaster va startap loyihalarni rivojlantirish, universitet va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish kabi innovatsion yondashuvlar boshqaruv xodimlarining yangi kompetensiyalarini talab qilmoqda.[2]

Oliy ta'lim tizimi boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar quyidagilardan iborat:

1. **Oliy ta'lim boshqaruv menejerlari uchun professional standartlarni ishlab chiqish.** Zamonaviy oliy ta'lim muassasalarini muvaffaqiyatli boshqarish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar, bilim va ko'nikmalar tizimini o'z ichiga olgan professional standartlarni ishlab chiqish va joriy etish.

2. **Uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini yaratish.** Oliy ta'lim boshqaruv xodimlari uchun bosqichma-bosqich, uzluksiz va amaliyotga yo'naltirilgan malaka oshirish tizimini tashkil etish.

3. **Mentorlik va kouching tizimini joriy etish.** Tajribali rahbarlar yangi boshqaruv xodimlariga yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning professional o'sishiga yordam berish uchun mentorlik va kouching tizimini shakllantirish.

4. **Xalqaro sertifikatlash dasturlarini joriy etish.** ACBSP, AACSB va boshqa xalqaro akkreditatsiya agentliklarining oliy ta'lim boshqaruvi bo'yicha sertifikatlash dasturlarini o'zbekistonlik mutaxassislar uchun moslashtirish va joriy etish.

5. **Boshqaruv samaradorligini baholash tizimini takomillashtirish.** Oliy ta'lim muassasalarining rahbarlari faoliyati samaradorligini baholashning aniq, o'lchanuvchan va xalqaro standartlarga mos ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqish.

6. **Oliy ta'lim boshqaruvi bo'yicha tadqiqotlarni rivojlantirish.** Oliy ta'lim muassasalari boshqaruvi muammolarini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarni rag'batlantirish va ularning amaliy natijalarini boshqaruv jarayonida qo'llash.

Oliy ta'lim tizimida boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirish jarayoni ko'p jihatdan tashkiliy va institutsional omillarning holati bilan belgilanadi. Ushbu omillar boshqaruv faoliyatining mazmuni, qaror qabul qilish mexanizmlari hamda boshqaruv xodimlarining kasbiy mustaqilligi va mas'uliyat darajasini aniqlab beradi[3]. Tashkiliy va institutsional omillar menejerlik sifatlarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratib, ularning amaliy namoyon bo'lishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Boshqaruv tuzilmasi menejerlik sifatlarini rivojlantirishda asosiy tashkiliy omil sifatida namoyon bo'ladi. Oliy ta'lim muassasasining tashkiliy tuzilmasi qanchalik moslashuvchan va ochiq bo'lsa, boshqaruv xodimlarining tashabbuskorligi va strategik fikrlashi shunchalik faol rivojlanadi. Markazlashgan va qat'iy ierarxiyaga asoslangan tuzilmalar ko'pincha boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini ma'muriy vazifalar bilan cheklab qo'yadi. Aksincha, funksional va loyiha asosida tashkil etilgan boshqaruv tuzilmalari menejerlik sifatlarining rivojlanishi uchun qulay muhit yaratadi.[4]

Xulosa. O'zbekiston oliy ta'lim tizimini rivojlantirishda boshqaruv xodimlarining roli muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan amaldagi holat va rivojlanish tendensiyalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda oliy ta'lim boshqaruv xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirish bo'yicha muayyan ishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ushbu sohada tizimli islohotlar olib borish zarur. Raqamli transformatsiya, globallashtirish va ta'lim sohasidagi chuqur o'zgarishlar sharoitida oliy ta'lim boshqaruv xodimlarining kasbiy kompetensiyalarini uzluksiz rivojlantirish tizimini

yaratish O'zbekiston oliy ta'limining jahon miqyosida raqobatbardoshligini ta'minlashning kalit omilidir. Oliy ta'lim tizimi xodimlarining menejerlik sifatlarini rivojlantirish, ularning kasbiy faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish uchun muhim omil hisoblanadi. Bu jarayonda nazariy qarashlarning ahamiyati beqiyosdir. Ilmiy asoslangan yondashuv, strategik fikrlash, tizimli yondashuv va liderlik fazilatlarini xodimlarni zamonaviy menejment talablariga moslashtiradi va oliy ta'lim muassasalarini raqobatbardosh, innovatsion va barqaror rivojlanishga yo'naltiradi. [5] Shu boisdan, oliy ta'lim tizimi xodimlarining menejerlik salohiyatini oshirishda nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirish, maxsus o'quv kurslari, seminar-treninglar va kouching dasturlarini yo'lga qo'yish dolzarb vazifa sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tursunov B. T. Oliy ta'lim boshqaruvida innovatsion model. – Toshkent: Akademnashr, 2021
2. Djuraev R.X., Turg'unov S.T. Ta'lim menejmenti. – T.: Voris, 2006 y.
3. Sharifxo'jaev M., Abdullaev Yo. Menejment. Darslik. –T.: O'qituvchi, 2001 y.
4. Sharifxo'jaev M., Abdullaev Y. Menejment: 100 savol va javob. – T.: Mehnat, 2000 y.
5. Drucker, P. The Practice of Management. 1954 y.
6. Burns, J. M. Leadership. 1978 y.

Ajlnivaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
NMPI
1934